I

TARİHTE MÜSLÜMANLAR

OTTO

TARİHTE
MÜSLÜMANLAR

I

OTTO

ISBN: 978-625-7236-29-4
CİLT
9 786257 236294

ISBN: 978-625-7236-28-7
TAKIM
9 786257 236287

Tarihte Müslümanlar
Proje Yürütücüsü ve Genel Koordinatör
Prof. Dr. İrfan AYCAN

Editörler
Prof. Dr. Mehmet ÖZDEMİR (7-10. yy.)
Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN (18-21. yy.)
Prof. Dr. Mustafa DEMİRCİ (11-13. yy.)
Prof. Dr. Eyüp BAŞ (14-17. yy.)
Prof. Dr. Fatih ERKOÇOĞLU (14-17. yy.)
Doç. Dr. Nurullah YAZAR (11-13. yy.)
Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ (7-10. yy.)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif FİDAN (18-21. yy.)

Sertifika No: 44396
ISBN 978-625-7236-28-7 (Tk)
978-625-7236-29-4 (1.c)

Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara - Sertifika No: 13987

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06690 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim Cu'fî Buhârî, *et-Târîhü'l-Kebîr*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Haydarabad 1362.

Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' ez-Zührî İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Dâru Sâdır, Beyrut ty.].

Ebü'l-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb* (nşr. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavvaz), Vizâretü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-Evkâf ve'd-Da've ve'l-İrşâd, Riyad ty..

Haşim Cemil Abdullah, *Fıkhü'l-İmâm Saîd b. el-Müseyyeb*, Riâsetu Dîvâni'l-Evkâf, Bağdat 1974.

Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnaut), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1985/1405, IV.

Vehbe Zühaylî, *Saîd b. el-Müseyyeb: Seyyidü't-Tâbi'în (15-94h)*, Dârü'l-Kalem, Dımaşk 1987/1407.

2.3.2.2. NEHAÎ (Ö. 96/714)

Şükrü Özen

Ebû İmran İbrahim b. Yezîd b. Kays el-Kûfî en-Nehaî, aslen Yemenli Mezhic kabilesinin bir kolu olup İslami dönemde Kûfe'ye yerleşen Neha kabilesine mensuptur. 666 yılında Kûfe'de doğmuştur. Babası hadis ravisi olan Nehaî'nin annesi Müleyke ise tabiinin büyüklerinden Esved b. Yezîd b. Kays en-Nehaî'nin kız kardeşidir. Birçok muhaddis ve fakih yetiştiren bir aileden gelen Nehaî, çoğu, meşhur sahabi İbn Mesud'un öğrencisi olan tabiinin büyüklerinin yanında yetişmiştir. Kûfe'ye yerleşmiş bulunan bazı sahabileri görmüş olmakla birlikte onlardan doğrudan hadis rivayet edip etmediği muhaddisler arasında tartışmalıdır.

Nehaî, siyasi yönden oldukça çalkantılı bir dönemde Kûfe'de ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür. Kendisine yapılan bütün baskı ve yıldırmalara karşın Kûfe Ulu Camii'ndeki derslerini aksatmamıştır. Siyasi gruplara mesafeli olmakla beraber Emevî idaresine karşı mücadele eden gruplara sempati ile yaklaşmış, 701 yılında Iraklı âlimlerin desteğini alarak ayaklanan İbnü'l-Eş'as'ın yanında yer almıştır. Ayaklanmanın bastırılmasının ardından zor günler geçiren Nehaî hayatını bir müddet saklanarak sürdürmüştür. Vefat ettiğinde küçük bir cemaatle gizlice kılınan cenaze namazının ardından defnedilmiştir (714).

İslam tarihinde kelami ve fıkhi akımların oluşum dönemi olarak bilinen

bir çağda yaşayan Nehaî özellikle Mürcie, Ezârika gibi gruplara karşı insanları uyarmıştır. Hz. Ali'ye olan muhabbeti ve onu Hz. Osman'dan daha çok sevdiğini söylemesi, Muâviye ile savaşında onun haklılığını savunması dolayısıyla kendisini Şia'dan sayanlar olmuşsa da Hz. Ali'yi Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den üstün saymaması, Hz. Osman aleyhine konuşulmasına şiddetle karşı çıkması, mestler üzerine meshetmeyi kabul etmeyen kimsenin sünnetten yüz çevirmiş olacağını söylemesi gibi hususlar iddianın asılsızlığını göstermektedir.

Nehaî, kıraat, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında temayüz etmiş, daha on sekiz yaşında iken ders ve otuz üç yaşında fetva vermeye başlamıştır. Literatürde tabiin dönemine referansla İbrahim veya Nehaî dendiğinde kendisi anlaşılmaktadır. Hadis rivayetinde sika bir ravi oluşu ve fıkıh alanındaki otoritesi konusunda icma edilmiş nadir şahsiyetlerden biridir. A'meş (yahut Mansur)-İbrahim en-Nehaî-Alkame-İbn Mesud senedi muhaddislerce en sahih kabul edilen isnad zincirlerinden biridir. Irak Ehl-i Re'y ekolünün kurucularından olması hasebiyle "Fakîhü'l-Irâk" diye de bilinmektedir. Ehl-i hadisin liderlerinden Şa'bî onu İslam dünyasının en fakih insanı olarak nitelemiştir. Ancak en verimli olacağı zamanlarını gizlenerek geçirmesi sebebiyle faaliyetlerini sınırlı tutup görüşlerini sadece yakın çevresiyle paylaşmıştır. Nitekim fıkhi görüşlerinin umumiyetle öğrencisi Hammâd tarafından rivayet edilmesi bunun bir göstergesidir.

Nehaî, kaynaklarda hadis rivayet teknikleri ve usulü ile ilgili görüşlerine yer verilen önemli bir âlimdir. Döneminde hadis alanında en tartışmalı konulardan olan hadislerin yazıya geçirilmesi hususunda yazının güven duygusu getireceği endişesiyle menfi bakış açısını benimsediği, bu sebeple asla hadis yazmadığı ve hadis yazan öğrencisi Hammâd'a karşı çıktığı rivayet edilmektedir. Hadis ravilerinin rivayet ettikleri hadislerin manalarını iyi kavramış fakih kimseler olmasını vurgulayan Nehaî hadis aldığı kişilerin ibadet hayatları, tavırları ve kılık-kıyafetlerine varıncaya kadar birçok hususu göz önünde bulundurmak gerektiğini belirtmiştir. Tabiin neslinde dürüstlüğün hâkim olduğu gerekçesiyle hadisleri çoğu zaman mürsel olarak rivayet etmiştir. Özellikle İbn Mesud'dan yaptığı mürsel rivayetleri birçok kişiden duyduğunu belirttiği için hadisçiler arasında makbul sayılmıştır.

Fıkıh alanında kendisine atfedilen görüş ve yaklaşımların ana iskeletini büyük çapta sistematik düşünceyi tanımlayan re'y ve bunun özel şekli kıyas oluşturmaktadır. Bununla birlikte sisteminde Hz. Peygamber ve sahabeden aktarılan rivayetlere de yer vermiş, ancak rivayetler konusunda şüpheci ve seçici bir tavır sergilemiştir. Kriterlere uygun olanları kabul etmiş, uymayan-

ları terk etmiştir. Bilhassa Ebû Hüreyre'nin rivayetleri konusunda gösterdiği bazı yaklaşımları hadisçiler tarafından eleştirilmiştir.

Nehaî Kûfe'de İbn Mesud etrafında teşekkül eden fıkhi hareketin kendi dönemine kadar süregelen birikimini özümseyerek fıkıh alanındaki görüş ve faaliyetleri ile öğrencisi Hammâd üzerinden, sonraları Ebû Hanîfe ekseninde şekillenecek olan Hanefî mezhebinin görüşlerine kaynaklık etmiştir. Ayrıca o, Kâdî Şüreyh'in yanında hukuk pratiğini de öğrenmiş, onun ictihadları ve kararlarının sonraki nesillere aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Fıkhi görüşleri Ebû Yusuf ve Muhammed eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Âsâr*'larında, Sahnûn'un *el-Müdevvene*'sinde, Abdürrezzâk ve İbn Ebû Şeybe'nin *el-Musannef*'lerinde, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh*'inin bâb başlıklarında, Dârimî'nin *es-Sünen*'inde ve fukaha ihtilaflarına yer veren eserlerde kaydedilmiştir. Modern dönemde ise Muhammed Revvâs Kal'acî *Mevsûatu Fıkhi İbrâhîm en-Nehaî* adlı iki ciltlik bir çalışma yapmıştır.

Küçükken geçirdiği bir rahatsızlıktan ötürü bir gözü görmeyen Nehaî zayıf yapılı biridir. Zengin olmadığı hâlde kılık kıyafetinden zengin sanılmıştır. Ders esnasında insanların arasına oturmuş, İslam toplumunun bütünlüğünü bozan görüşlerden ve savunucularından uzak durulmasını tavsiye etmiştir. Müslüman toplumun ortak paydaları olan Kur'an ve sünnette açıkça yer alan hususlar dışında kalan meselelerde tarafların kendi fikirlerini hak, diğerlerini batıl saymalarını tasvip etmemiş ve ehl-i kıbleden olanlarla savaşmanın helal olmadığını belirtmiştir. Hiç kimseyle dinî konularda tartışmaya girmemiş, kendisine fetva sorulmasından hoşlanmamış, sorulmadan ve zorunlu kalmadan fetva vermemiştir. Fetva verirken helal ve haram kelimelerini kullanmaktan kaçınmış, "Mekruh sayarlardı." ya da "Müstehab görürlerdi." ifadelerini kullanmıştır. İbadete düşkün biridir. İhtiyacı olduğu hâlde zekât kabul etmemiş, devletin yaptığı yardımlarla ve tarla kiralayıp ziraat yapmakla geçinmiştir. Bidatlere karşı duyarlı olmuş, cahiliyye döneminde olduğu gibi cenazesinde ateş yakılmamasını ve kendisi için bir lahit yapılmasını vasiyet etmiştir.

KAYNAKÇA

Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, Haydarabad, 1360-80/1941-60.
Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, Kahire 1394-99/1974-79.
İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad 1325-27/1907-09.
İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, Beyrut 1398/1978.
İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut 1388/1968.
Lecomte, G., "al-Nakha'î, İbrâhîm", *EI2*, VII, 921-922.

Özen, Ş., "Nehaî", *DİA*, İstanbul 2006, XXXII, 535-538.
Zehebî, *A'lâmü'n-Nübelâ*, Beyrut 1401-05/1981-85.

2.3.2.3. TÂVÛS B. KEYSÂN (Ö. 106/725)

Adem Yığın

Sâsânîlerin Yemen'i kuşatmak için gönderdiği askerlerin soyundan gelen Fars kökenli bir ailenin çocuğu olarak 16 (637) veya 33 (653) yılında Yemen'in Cened şehrinde doğmuştur. Asıl adının Zekvân, lakabının Tâvûs (süs, ziynet) olduğu söylense de yaygın görüş isminin Tâvûs olduğu yönündedir.

Yemen'de yaşamakla birlikte ömrünün son yıllarını Mekke'de geçiren Tâvûs, hac sırasında hastalanmış, Mina'da (bazılarına göre Müzdelife veya Mekke'de) 7 Zilhicce 106 (25 Nisan 725) tarihinde vefat etmiştir. Namazını Mescid-i Haram'da Halife Hişâm b. Abdülmelik kıldırmıştır. Tâvûs, hayatında mala ve makama önem vermemiş, cömert, yumuşak huylu, vefakâr, mütevazı, zahid ve duası talep edilen bir kimse olarak tanınmıştır. Hocası İbn Abbas da, "Herhalde Tâvûs cennetliktir." diyerek onun manevi mertebesine şahitlik etmiştir.

Tabiinin büyüklerinden olan Tâvûs, 50 veya 70 kadar sahabiye yetişmiştir. Kaynaklarda 60 kadar hocasından, 120 kadar talebesinden bahsedilmektedir. İlimlerinden istifade ettiği kişiler arasında en önemlisi Abdullah b. Abbas olmak üzere Ebû Hureyre, Hz. Âişe, Zeyd b. Sâbit, Zeyd b. Erkam, Safvân b. Ümeyye, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Amr b. Âs zikredilebilir. Başta oğlu Abdullah olmak üzere Vehb b. Münebbih, İbn Şihâb ez-Zührî, Mücâhid b. Cebr, Amr b. Dînâr, Muhammed b. Müslim, Mekhûl b. Ebû Müslim, Leys b. Sa'd gibi tabiin ve tebeu't-tâbiînden birçok kişi ondan ilim almıştır. Yemen'den, hocası İbn Abbas'ın bulunduğu Mekke'ye ve Zeyd b. Sâbit'in yaşadığı Medine'ye seyahatler yapmış, her iki şehre hac için de çokça (40 defa) gidip gelmiş, bu esnada birçok âlimle irtibata geçmiştir. Tefsir, kıraat, hadis ve fıkıh alanlarında tebarüz etmiştir.

Tâvûs, dönemin fitne ortamından korunmak amacıyla insanlarla ve idarecilerle pek ilişki kurmamaya çalışmış, idarecilerin hediyelerini kabul etmemiş, onların zulümlerine karşı tepki göstermiştir. Emevî idarecilerinin halifeler için biat alırken biatten vazgeçerlerse eşlerinin boş olacağına dair insanlara yemin ettirmelerine karşı çıkarak bu yemini geçersiz saymış, zu-